

Interculturele jeugdliteratuur - Wat kun je ermee in de klas?

Hannie Humme

In *Tsjip/Letteren* 1999:1 stond een artikel van Joop Dirksen met de lange titel 'Een verplichte duik in een andere cultuur - een gesprek met allochtone leerlingen over literatuuronderwijs in Nederland'. Dirksen deed hierin verslag van het gesprek dat hij had met een aantal allochtone leerlingen van zijn school over het belang van herkenning van de eigen cultuur in jeugdliteratuur. Ik kon mij onmiddellijk vinden in zijn stelling dat het een cultuuraardbeving moet zijn voor allochtone jongeren als zij les gaan krijgen in Nederlandse (jeugd)literatuur. Boeken geschreven vanuit het Nederlandse cultuurperspectief bieden deze jongeren immers geen enkel aanknopingspunt en het gevaar dat zij daarom afhaken is inderdaad aanwezig.

Enigszins verbaasd was ik dat de geïnterviewde leerlingen slechts één titel konden noemen waarin een andere cultuur een hoofdrol speelt, namelijk *Amel* van Zohra Zarouali. Jammer, want juist de laatste jaren haken veel jeugdboekenuitgevers in op de groeiende vraag naar interculturele jeugdboeken. Er verschijnen met de regelmaat van de klok romans voor 12 jaar en ouder waarin andere culturen een hoofdrol spelen. Uitgeverij Gottmer/Jenny de Jonge geeft bijvoorbeeld een serie jongerenromans uit waarin dit een specifiek doel is, de *Cross-Overserie*. De serie beoogt op een literair verantwoorde wijze inzicht te bieden in andere culturen dan de onze en moet tevens een brug slaan tussen jeugdliteratuur en literatuur voor volwassenen. Er zijn inmiddels vier titels in deze reeks verschenen.

Een titel daarvan is *Dochter van Shizuko*. Het verhaal speelt in de jaren zeventig in Japan. De hoofdpersoon, Yuki blijft na de zelfmoord van haar moeder Shizuko achter bij haar vader en stiefmoeder met wie zij een zeer slechte verhouding heeft. Het boek schetst de Japanse samenleving in de jaren zeventig. De herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog zijn niet helemaal vervaagd maar spelen in het boek geen belangrijke rol. Japanners staan in deze tijd voor de keus: kiezen voor de moderne, westerse wijze van leven of vasthouden aan de traditionele Japanse. Enerzijds willen mensen zich westers kleden en allerlei moderne voorzieningen kopen, anderzijds houden zij vast aan oude Japanse tradities zoals de huisaltaars en de kimono's. Het dilemma van Yuki die voortdurend het gevoel heeft te moeten kiezen tussen vooruitgang en traditie, tussen haar stiefmoeder en vader en haar grootouders en hun herinnering aan Shizuko, is duidelijk waarneembaar.

Andere jeugdboekenuitgeverijen zoals Querido, Sjaloom, Leopold en Lemniscaat, zien het gat in de markt ook en springen hier graag op in. Het aanbod groeit dus gestaag en hiermee rijst de vraag of al deze boeken even geschikt zijn voor bijvoorbeeld gebruik in de klas. Op welke aspecten moet een docent letten bij het selecteren van interculturele jeugdboeken?

Behalve de kwaliteit van literaire aspecten als taalgebruik, structuur en vorm is de inhoud belangrijk. Vereist een boek veel voorkennis van de lezer? En, wellicht nog belangrijker: wordt de beschreven cultuur met respect en gelijkwaardig aan een andere cultuur beschreven? Worden vooroordelen niet bevestigd en kunnen leerlingen zich identificeren met de hoofdpersoon?

In 1998 verscheen bij uitgeverij Thieme het boek *Vijftig wereldboeken, uittreksels en lessuggesties voor interculturele jeugdliteratuur* waarin de auteurs vijftig interculturele jeugdboeken bespreken en van concrete lessuggesties voorzien. Het boek is te gebruiken naast de reguliere methode Nederlands. De besproken jeugdboeken en de bijbehorende lessuggesties zijn afgestemd op verschillende jaarlagen vbo/mavo en havo/vwo-niveau.

In de inleiding wordt een aantal typen interculturele jeugdboeken beschreven: boeken die spelen in andere landen, boeken die spelen in het hier en nu en historische boeken. Het land waar het verhaal zich afspeelt, kan bijvoorbeeld een land van herkomst zijn zoals Suriname, Indonesië of Turkije. *De droom van de magere tijger* van Marion Bloem is hier een voorbeeld van en *Bezoekjaren* van Joke van Leeuwen. Een roman waarin de hoofdpersoon, Zima en haar familie op bezoek gaan in de gevangenis waar haar broer Amrar een straf uitzit. Deze is opgepakt voor het verspreiden van pamfletten tegen armoede en onderdrukking van arbeiders. Van Leeuwen laat de lezer in *Bezoekjaren* de sfeer van de grote Marokkaanse stad Casablanca proeven. Je voelt de warmte van de straat onder je voeten, je ruikt de gebakken vis en proeft de muntthee die de moeder van Zima voor haar kinderen zet. Daarnaast beleeft de lezer de bitterheid over zoveel onrecht en de verbeterde strijd die Zima's moeder veel bloed, zweet en tranen kost.

Boeken die spelen in de Nederlandse (of een andere westerse) samenleving waarin culturen samenleven, blijken leerlingen erg aan te spreken. Jammergenoeg worden in het grootste gedeelte van deze boeken aspecten van de multiculturele samenleving geproblematiseerd zoals in *Sanae* van Zohra Zarouali of *Stiefland* van Karlijn Stoffels. Het verhaal van *Stiefland* speelt in Amsterdam en vertelt het leven van een jonge Marokkaan met een hoog opgeleide vader en de wonderlijke naam Shid (spreek uit: sjit). De scholier heeft een gemixte groep vrienden waarvan de Nederlandse Polly, de Ghanese Osei en de Turkse Aysel de belangrijkste zijn. De plot van het boek draait vooral om alle problemen die illegalen in een grote stad kunnen onderkennen.

Gelukkig verschijnen er zo nu en dan boeken waarin onze multiculturele samenleving een vanzelfsprekend gegeven is. De hoofdpersonen zijn dan afkomstig uit een andere cultuur maar het verhaal heeft een ander thema. In *Met je rug tegen de muur* van Bernard Ashley krijgen twee vriendinnen een Engelse en een Indiase te maken met een bende.

Historische boeken behandelen een onderwerp uit de recente geschiedenis of uit een vroeger verleden. Malcolm Bosse is een auteur die zich in zijn jeugdromans verdiept in de geschiedenis van andere culturen. *Het examen* speelt zich af in China in de 16e eeuw en *Slagland en steen* in de 7e-eeuwse Indiase samenleving. Deze boeken geven een schitterend beeld van eeuwenoude beschavingen.

De redactie van *Jeugdliteratuur in de basisvorming*, dat vier maal per jaar verschijnt en bij Biblio (voorheen NBLC) uitgegeven wordt, behandelt in elk nummer een intercultureel jeugdboek. In *Levende Talen* staat iedere maand een bespreking met lessuggesties van een intercultureel jeugdboek met veel aandacht voor juist de interculturele waarde van het boek.

Joop Dirksen schrijft in zijn artikel: allochtone leerlingen waarderen het als zij eens iets lezen dat bij hun eigen leefwereld aansluit. Hier kan ik mij volledig bij aansluiten. Identificatie met de hoofdpersoon stimuleert allochtone en autochtone jongeren tot het lezen van boeken. Kennismaken met andere culturen kan uitstekend in de vorm van een jeugdboek; als het verhaal maar spannend en boeiend is. Het blijft voor de leraar in het voortgezet onderwijs zoeken naar goede interculturele jeugdboeken, maar het is gelukkig al lang geen speld in een hooiberg meer.

Noot

Deze bijdrage aan de conferentiebundel *Het Schoolvak Nederlands 1999* zal in gewijzigde vorm verschijnen in *Tsjip/Letteren* nummer 3 of 4, 1999.

Literatuur

Dirksen, J., 'Een verplichte duik in een andere cultuur - een gesprek met allochtone leerlingen over literatuuronderwijs in Nederland', in: *Tsjip/Letteren*, jaargang 9, nr. 1, april 1999, p. 12-14.

Hawinkels, K. (red.), *Een kijk op de wereld. Intercultureel leesonderwijs*, Leuven/Den Haag: NBLC/Davidfonds/Infodok, 1995.

Humme, H., 'Interculturele jeugdboeken, een overzicht', in: *Levende Talen* nr. 515, dec.1996, p. 620-621.

Sanders, M., 'Interculturele jeugdliteratuur in de basisvorming', in: *Levende Talen* nr. 515, dec. 1996, p. 586-590.

Sanders, M., C.Mathijssen en H.Humme, *Vijftig wereldboeken, uittreksels en lessuggesties voor interculturele jeugdliteratuur*, Zutphen: Thieme, 1998, isbn 90 03 22727 6

Workshop interculturele jeugdliteratuur in de klas, gehouden op 9 oktober 1999

Voor de workshop heb ik een aantal teksten geselecteerd: drie gedichten, een kort verhaal en een hoofdstuk uit een jeugdroman. Bij uitgeverij Leopold is in 1997 de bundel *Vertrouw nooit een draak* verschenen. Hierin staan verhalen en gedichten van schrijvers uit Nederland en voormalig Joegoslavië. Deze bundel leent zich bijzonder goed voor opdrachten in de klas. De verhalen en gedichten vergen geen lange leestijd en zijn begrijpelijk voor alle niveaus. Uit deze bundel komen het verhaal 'Puin' van Karel Eijkman en de gedichten 'Anno Anne' van Els Pelgrom en 'Een blij gedicht' van Zorica Bajin-Djukanovic. Verder heb ik uit de gedichtenbundel *Het geluid van vrede* van Theo Olthuis het gedicht 'Voor Anne F.' gekozen omdat het qua thema past naast het gedicht 'Anno Anne'. Het hoofdstuk van de jeugdroman komt uit *Zonnekind* van Ellen Tijsinger.

De bedoeling was dat de deelnemers vragen maakten bij een van de teksten waarbij duidelijk rekening werd gehouden met het niveau van de leerlingen. Door de korte duur van de workshop, moesten de deelnemers kiezen tussen het verhaal 'Puin' de gedichten rondom Anne Frank, het eerste hoofdstuk van *Zonnekind* of het gedicht 'Een blij gedicht'.

Na een korte uitleg over soorten interculturele jeugdliteratuur (zie boven) moesten de deelnemers aan de slag met de teksten. Ze moesten twee soorten vragen maken voor eerste klassen basisvorming: één vraag rondom een literair begrip zoals tijd, perspectief of plaats en een vraag die meer inging op de interculturele waarde van de tekst. Na zo'n twintig minuten hebben we een aantal vragen besproken en bekeken waar docenten tegen aanlopen. Dit kunnen zowel praktische problemen zijn als inhoudelijke. Of de gemaakte vragen passen bij het niveau van de leerlingen is soms erg moeilijk te bepalen. Een aantal leerlingen is belezen en heeft op de basisschool veelvuldig les gekregen over jeugdboeken, andere kinderen lezen nooit en kennen geen enkel literair begrip. Het is voor de leraar dan ook de kunst om er met behulp van zogenaamde inductieve vragen achter te komen of een leerling al voorkennis heeft of dat de stof helemaal nieuw is.

Het boek *Zonnekind* van Ellen Tijsinger zal uitgebreid besproken worden in het tijdschrift *Jeugdliteratuur in de basisvorming*, vierde jaargang, december 1999. Naast de inhoud en informatie over de schrijfster zullen er twee lessenreeksen bij verschijnen; één rondom het literaire begrip tijd en een lessenserie rondom kinderarbeid en de Novib.

Literatuur

Theo Olthuys, *Het geluid van vrede*. Amsterdam: Ploegsma, 1992, isbn 9021614642.

Ellen Tijsinger, *Zonnekind*. Amsterdam: Van Goor, 1998, isbn 9000031796

Vertrouw nooit een draak. Amsterdam: Leopold, 1997, isbn 9025830374.

Anno Anne

Iedereen kende Anne
het meisje dat niet buiten mocht
en binnenshuis hartstochtelijk
jaren hetzelfde speelde:
verstoppertje, verstoppertje
totdat ze werd gevonden

Maar wie herkende Anne
anno '93 toen ze Zlata heette
en jaren aan haar dagboek schreef
waarin ze het leven spelde
niet bij het raam, nooit bij het raam
daar vielen de gewonden

Buiten waren nazi's en de Papaks op de daken
de jodenhaat, de rassenwaan
de gekte en de wrake
waren ook de camera's die alles registreerden
voor de buitenwereld
die er niets van leerde

Els Pelgrom

Voor Anne F.

Lieve Anne,

Wat je schrijft is waar.
Grote mensen doen maar.
Laten bommen vallen,
pikken een land.
Vervuilen de lucht,
de zee en het strand.
Rijden te hard
en drinken te veel.
Gaan uit elkaar
of spelen toneel.
Maar ik heb een mooi visioen:
Eens...
zullen wij het anders doen!

Je vriendin
Kitty

Theo Olthuis